

97446

Др Драго Бујић

ВУК И НАША ДИЈАЛЕКТОЛОШКА ТРАДИЦИЈА ПОСЛИЈЕ ЊЕГА

МАТИЦА СРПСКА

Прештампано

из Зборника Матице српске за књижевност и језик
књига XXXV/1 за 1987.

ВУК И НАША ДИЈАЛЕКТОЛОШКА ТРАДИЦИЈА ПОСЛИЈЕ ЊЕГА

Драго Ђунић

Вук Караџић је, без сумње, један од највјернијих описивача наших народних говора, аутентични свједок живог народног израза свога времена. Он је први наш дијалектолог и то такав да је постао узор каснијим испитивачима народних говора.¹ Познато је чак да је још на самом почетку своје дијалектолошке каријере тачно биљежио особине и других балканских језика, нпр. разлошког говора у Бугарској, а „на свом путу кроз Русију записао је 1819. године неколико руских песама у орловској губернији онако како су биле изговорене и дао доста тачне напомене о изговору неких руских гласова. Све је то могао да уради човек са особинама правог дијалектолога.”²

На основу Вуковог животописа могло би се помислити да је он испитивањем народних говора почео да се бави узгредно, тражећи и записујући податке о народним пјесмама и прикупљајући „живу” трабу за историју српског народа. Узгредно или не, али код њега свакако ништа није случајно. Вук је постао оснивач наше дијалектологије. Ону невидљиву нит која га је везивала са народним говорима, у чијој је основи изразит језички таленат, снажно је појачао учени Јернеј Копитар, цензор словенских књига у Бечу. Већ од њиховог првог сусрета 1813. године Копитар ће до краја живота (1844) стално бдјети над Вуковим истраживањима, упорно га подстицајући да проучава народне говоре.³ Истина је, међутим, да сва Копитарева настојања не би уродила плодом да није наишао на човјека који као да је био предодређен да учини велике подухвате у култури свога народа, какав је био Вук. Тај сељачић из

¹ Ово напомињемо зато што се понекад каже да је Вук уопштавао језичке појаве без довољно података из говора, што није тачно.

² А. Белић, *О Вуковим погледима на српске дијалекте и књижевни језик*, Глас СКА LXXXII, Београд 1908, 204.

³ Првим испитивањем наших народних говора бавили су се лексикографи у западним крајевима — Микаља, Дела Бела, Хабделић, Белостенец, Јамбрешкић, Волтићи, Стули, па граматичари Рељковић и Ланосовић (Рељковић у славонској и њемачкој граматичи из 1774, а Марјан Ланосовић у својој славонској граматичи на њемачком језику, 1789), затим Добровски и Копитар (али то је већ Вуково вријеме).

Јадра и прије сусрета са Копитарем схватио је да је један од крупних узрока опште неписмености књижевност која се ствара на народу неразумљивом језику. Оно што је народ разумио стварало се и постојало у његовом духовном усменом исказу, особито у епским пјесмама. Иако је желио да се образује, сам Вук је интимно осјећао отпор према језику који је налазио у књигама помоћу којих се описмењавао и које су му биле прва лектира. Зато се није чудило што у предустаничкој и устаничкој Србији није било писменог човјека на хиљаду њих. И још тада се у њему родила идеја, можда и потајна, да писани језик приближи говорном и тако поједностави описмењавање. Иако не у цјелини за његова живота, та идеја, односно жеља, испунила се и њему и нашој култури.

1

У испитивању народних говора Вуков рад карактеришу неколике фазе.⁴ Прва ће, свакако, бити она која се завршава издавањем *Српског рјечника* 1818. и већ заузетим ставовима о основним правцима реформе језика и правописа. Другу фазу, по нашем мишљењу, требало би да представља вријеме од 1818. до 1850. године, тј. до Бечког књижевног договора, када су већ били јасни сви исходи Вуковог реформаторског рада. Трећа је вријеме од 1850. до краја живота, период стабилизације језика на новим основама и богате Вукове духовне жетве (премда су резултати његовог рада у цјелини у Србији званично прихваћени тек крајем шездесетих година, неколике године послје његове смрти).

Иако је најкрупније послове Вук обавио у првој фази (у том периоду су се појавили: прва пјеснарица, прва писменица, први рјечник народног језика, тј. сви писани темељи језика на народној основи), ипак је за нашу дијалектолошку науку нешто значајнија она друга, период између *Рјечника* 1818. и Бечког договора. То је вријеме када је Вук упознао српскохрватске говоре (истина, не све у довољној мјери), сазнао много детаља из њиховог богатог мозаика и увјерио се да они чине цјелину која се мора сматрати једним језиком. То је кроз своја испитивања и показао.

У *Пјеснарици* из 1814. г. Вук је груписао српске говоре на два нарјечја: *херцеговачко* и *сремско*. Под херцеговачким је подразумијевао све говоре ијекавског типа, дакле не само херцеговачке у територијалном смислу, него и оне на истоку, на западу, сјеверу и сјеверозападу од Херцеговине.⁵ Ова Вукова подјела полазила је од вриједности јата у говорима. У *Писменици* 1814. Вук, међутим, говоре дијели на три нарјечја: *херцеговачко*, *сремско* и *славонско*.⁶

⁴ А. Белић их дијели на три: I — 1814—1823, II — 1823—1845, III — 1845—1864. Уп. А. Белић, *Вук и Даничић*, „Просвета,” Београд, 1947, 17.

⁵ Белић каже да Вук „географски положај херцеговачког говора одређује овако: Хрватска, Далмација, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија до Ваљева и Карановца”, *О Вуковим погледима...*, 110.

⁶ Славонско наречје Вук ће изоставити 1817. у критици Видаковићевог *Љубомира у Елисиуму*, а појавиће се: *ерцеговачко*, *ресавско* и *сремачко*. Таква је подјела и у *Српском рјечнику* из 1818, уп. стр. XVI.

Године 1839. Вук говори дијели на *источне, западне и јужне*, а то, у ствари, одговара ранијој подјели на херцеговачке, сремске и сла-
вонске. И сваки пут основа подјеле је вриједност јата. Вук је још
раније уочио да је (и)јекавски изговор раширен на највећем про-
стору српскохрватског језика, па је сматрао да он треба да буде
основа на којој ће се прадити књижевни језик Срба и Хрвата. Тај
став Вук никада није напуштао. Наравно, за то је било много раз-
лога, а ми истичемо посебно Вукову велику жељу да преко језика,
тј. најраспрострањенијег нарјечја, зближи Србе и Хрвате.

Солидно познавање језичке стварности Вуку је омогућило да
формулише своју мисао о тзв. опћенитој правилности језика, коју
је стварао на тај начин што је на дијалекат који је узео за основу
надограђивао све оне појаве из других дијалеката, односно говора,
које могу бити од заједничког значаја, елиминишући истовремено
сувишне појаве и у основном дијалекту и у онима које је груписао
око њега. Опћениту правилност му је „носио“ херцеговачки говор
источног типа (географски узето, то би били говори ондашње источ-
не Херцеговине, југозападне Србије, дијелом старе Црне Горе и ије-
кавски говори западно од Дрине и Неретве).⁷ Из западних говора,
управо из Дубровника, затим из Боке и старе Црне Горе узео је
глас *х* (први пут га је употребио у *Пословицама*, 1836). То је био
нови прилог опћенитој правилности. Круг појава које су биле зајед-
ничке језику који је пројектовао ширио се током његових обила-
зак различитих крајева. До краја двадесетих година он је непо-
средно упознао тзв. сремачке и ресавске говоре, уз херцеговачке
(које је познавао углавном на основу говора Тршћина и околине).
Вук 1822. г. пише Копитару: „Да видиш чуда, како се ово Ресавско
нарјечје пружило иза Крушевца па преко Косова отишло у Црну
гору и у Ерцеговину... Ништа друго не помаже, него ваља ићи у
Црну гору и у Ерцеговину, те ушима својим слушати како људи
говоре.“⁸ А десетак година прије него што ће посјетити Дубровник,
Боку и Црну Гору (из Земунa, 21. јуна 1824) он пише Копитару:
„Гриму би ваљало казати, да у словенским словима и нема *h*, *x* је
ch; а баш и да има, опет би у многим ријечима кварило говор,
н. п. *лад*, *ром*, *манути*, *дунути* и т. д. А што ћемо с Ерцеговцима,
који говоре *ога*, *дођог*, *вићег* етс. Но и то (колико се ја опомињем)
они изговарају само на крају.“⁹ Међутим, након обиласка Дубровника,
Боке и Црне Горе Вук се колеба. Из Котора, новембра 1834, јавља
Копитару: „... На великој сам биједи са *х*. У Дубровнику се много
изговара, као и у Доброти, и по другим њекојим мјестима по Боци;
по Црној гори изговара се и ће не би требало (н. п. у род. млож.
јунака̋х, жена̋х, и т. д.); а по неким се мјестима опет слабо чује,
особито у почетку и у ориједи. Не знам, шта ћу с њиме у послови-

⁷ Опћениту правилност Вук је добро дефинисао тек 1845. у својим *Пис-
мима*, којом приликом је истакао да се може писати сваким од три изговора,
али их не ваља мијешати, уп. Белић, О. с. 217.

⁸ *Вукова преписка I*, Београд 1907, 203.

⁹ *Исто*, 263.

цама радити!"¹⁰ Ипак се опредјељује да пословице штампа с х, и то је свакако крупан догађај за будуће јединство језика Срба и Хрвата, да не говоримо о лингвистичкој оправданости ове одлуке. Год. 1837. и 1838. Вук поново много путује, овог пута по западним крајевима. Обилази Вуковар, гдје се 1837. задржао око пола године, а 1838. борави у многим мјестима Хрватске: Вараждин, Загреб, Сисак, Петриња, Глина, Карловац, Плашко, Сењ, Оточац, Госпић, Удбина, Задар, Сплит, Котар, Скрадин, Шибеник, Трогир, Солин, Каштели, Имотски и друга мјеста.¹¹ Те године пошао је и у Истру (на путу за Трст, али уз честа задржавања у истарским селима). На тај начин 1839. године могао је да изврши коначну подјелу српскохрватских дијалеката. И то је учинио у *Одговору на Ситнице језикословне г. Ј. Хаџића=М. Светића*.¹² Тада већ није било лутања, нити колебања у гледању на дијалекте, каква су се осјећала у његовим ранијим подјелама. Источно, западно и јужно нарјечје представљале су, у овом периоду, групације говора које чине комплексе, што је знак да их Вук није више посматрао као 1814. или 1818. године.

Под западним нарјечјем Вук подразумева икавске говоре (вјероватно овдје рачуна и чакавске и кајкавске говоре), док му је јужно нарјечје оно у којему *д+је*, *т+је* дају *ђе*, *ће*, а *с+је*, *з+је* — *ś* и *ž*.¹³ Оно јужно наречје које је најближе опћенитој правилности, међутим, чине нејотоване напријед наведене групе. Управо је Вук тако хтио, тј. хтио је из западних крајева *ђе*, *тје*, *сје*, *зје* (у херцеговачким и црногорским говорима ове групе се јотују). Подстицај за то му је дао дубровачки говор и „варошки говор” по Босни, односно „варошки — господски — говор јужног нарјечија”. Тај говор Вук узима као најчистији израз јужнога нарјечја, а у њему тражи оне фонетске особине везане са јатом које му изгледају најбоље за књижевни језик. Тако из различитих говора одабира особине које ће кодификовати као књижевне. Наравно, особине које уопштава за цијело нарјечје, односно језик, Вук не измишља, већ их налази у народу. „У његовом књижевном језику није било ниједне црте, ниједне особине које није било или није могло бити у народном језику.”¹⁴ При оваквој подјели нарјечја Вук не говори о источном, или не макар много, јер је о источним говорима, сматра, раније довољно рекао (када је говорио о сремском и ресавском). Но он мало говори и о западном нарјечју. Говоре православних и

¹⁰ Исто, 458.

¹¹ У II издању *Рјечника* Вук биљежи ријечи из западних крајева које обухвата данашња Хрватска: Далмација (око 160 ријечи), Дубровник (1020), Сињ, Имотски, Сплит, Кастели, Омиш, Цетина, Пољица, Конавли, Рат ниже Дубровника, Книн, Котари, Задар, Трмеба, Задварје, Шибеник, Тијесно, Врлика, Загвозд, Петрово Поље, Ријека, Приморје, Гробник, Сењ, Лика, Госпић, Перушић, Оточац, Плашко, Огулин, Глина, Петриња, Карловац, Загорје, Вараждин, сјеверна Хрватска, Костајница, Банија, Мославина, Славонија, Горња Славонија, Осиек. Забиљежено је и 8 ријечи са Корчуле, док грађе са других острва нема. Уп. Белић, О. с. 20.

¹² Белић, О. с. 184.

¹³ Вук сам 1839. г. умјесто *ђе*, *ће* пише *ђе*, *тје*, истичући да то чини према дубровачком нарјечју, уп. *Скупљени граматички и полемички списи*, Београд.

¹⁴ Белић, О. с. 107.

католика у Далмацији, међу којима налази разлике, посматра као јужне. Отуда нам и изгледа да су му западни само штокавски икавски говори. У чланку *Срби сви и свуда* („Ковчежић”, 1845) Вук је дао основне карактеристике чакавског наречја, изложивши их у 17 тачака, и то му је омогућило да ове говоре упореди са штокавским, закључујући да су то блиски дијалекти. Ту се истовремено осврнуо на кајкавски дијалекат. Зато је Белић у праву када каже да су му чакавски и кајкавски говори послужили као „говорна област из које је купио свој материјал.”¹⁵

Тридесетих и четрдесетих година, истовремено са обиласцима различитих крајева у циљу испитивања говора, Вук је издавао нове збирке народних умотворина. Значајан дио посла у ово вријеме било му је и припремање II издања *Рјечника*. Иако је знао да је народна лексика толико богата да се никада не може сва сакупити, он је с првим издањем свог грандиозног лексикографског дјела био незадовољан: и због малог фонда ријечи, и због тога што тај фонд није обухватио лексикку многих крајева, и због неријешених акцената у првом издању. У припремама другог издања велику помоћ му је пружио Б. Даничић.¹⁶ Вук сам није био акцентолог, иако ни у тој области није био лаик. (Треба погледати предговор другом издању *Рјечника* и увјерити се да је Вук залазио и у суптилности српско-хрватске прозодије.) Павле Ивић каже за њега да је био „први Србин који је показао разлику између сва четири српска акцента.”¹⁷

Вријеме које смо означили као прву и другу фазу Вукова рада истовремено представља сталне и тешке борбе са различитим противницима његовом раду на реформи језика и правописа — са писцима и интелектуалцима разних усмјерења, са црквеним круговима посебно, тј. са свим противницима језичког прогреса у Срба. Међу њима је, на жалост, било и филолога, а пакост су му чинили и чиновници, којима је његов „говедарски” језик реметио канцеларијски мир и брисао им ореол учених. Управо су се они понајвише „згражали” над Вуковим „простаклукцима”, најчешће не разумијевајући ниједан од његових подухвата.

Сва своја испитивања народних говора Вук је подређивао једном општем циљу: изградити књижевни језик на народној основи. Ако је и сам према себи у томе био строг, још мање је трпио импровизације других, нарочито неучких „филолога” или писаца. Зато истиче: „Ко је год рад да се мијеша међу књижевнике свога народа (он је сматрао да писци имају велику улогу у стварању и изграђивању језика — Д. Ђ.), ваљало би да зна како се управо говори, и како писати ваља по својству народнога језика; а *зашто* је онако, и *откуда* је што постало, то је посао другијех људи, од којијех је један у

¹⁵ Исто, 202.

¹⁶ Припреме акцената за друго издање *Рјечника* и Даничићево ангажовање на томе обогатили су нашу науку о акцентима новим сазнањима, нарочито преко радова које је Даничић касније штампао у серији расправа у Раду ЈА. Г. 1925. ти радови су у Београду штампани као Даничићеви *Српски акценти*.

¹⁷ П. Ивић, *О Вуковом Рјечнику из 1818. године* — поговор издању *Српског рјечника*, „Просвета”, Београд, 1964, 72.

сто година доста за сав народ наш од све три вјере."¹⁸ Он замјера због лошег језика и свом пријатељу С. Милутиновићу: „Објављеније ти је добро, само што је *високо*, или, ако смијем рећи, тавно, и *ишарано* Руским ријечима и никаком (постојаном) ортографијом,”¹⁹ и даље: „... Друго би ти казао да се чуваш Словенски и Руски ријечи, него да ти буде чист народни Српски језик; а тако исто да се чуваш и ковања (многога) нови ријечи. То што ти пишеш, јамачно се може *народним* нашим језиком писати љепше него и каквим другим.”²⁰ Како се понашао према писцима које је мање цијенио него Милутиновића — то је добро познато. Тако је морао, јер су књижевници били „изгубили језичко осећање и трагично су ишли у безизлаз.”²¹

Ако Вук и није ријешио сва питања наше дијалектологије, а многа јесте, његова неоспорна заслуга је у томе што је зналачки отворио њене главне проблеме, чиме је будућим дијалектолозима оставио у наслеђе озбиљне задатке. Уз то, он је изградио такву методологију да је она остала трајно актуелна, особито зато што је језик посматрао и изучавао као нераздвојни дио ткива живе народне стварности. Зато су сва каснија успјешна испитивања полазила од Вуковог једноставног приступа: непосредно упознавање народног израза, његово упоређивање са говором сународника на сусједним или удаљенијим просторима, изучавање језика с обзиром на историјске, етничке, географске и друге околности. И у том погледу Вук има трајну заслугу у нашој дијалектологији.

2

Као што се ни Вук није бавио само испитивањем народних говора, тако и каснији наши дијалектолози најчешће нијесу били само то. У ствари, српскохрватска дијалектолошка наука послје Вука нашла се на његова истраживања, продубљујући их и ближе одређујући појаву по појаву. Најбољи испитивачи народних говора послје Вука дијалектологијом су се бавили упоредо с другим лингвистичким областима. То се односи и на М. Решетара, и на П. Будманија, и на А. Белића, и на С. Ившића, и на М. Стевановића, и на П. Ивића, и на све друге. Јер, сваки од њих бавио се, или се бави, и другим лингвистичким питањима, неки од њих — и историјом језика, и савременим језиком, и општим питањима језика, упоредним проучавањем словенских језика итд.

Задатак наше дијалектологије послје Вука био је даљи рад на разврставању дијалеката, на њиховом монографском испитивању, на проучавању појединих појава у њима итд. Такав приступ у изучавању говора карактерише нашу дијалектологију до данашњег дана. Јер, ми у 19. вијеку нијесмо успјели да опишемо све дијалекте и говоре у оквиру њих, како је то постигнуто у неким језицима и

¹⁸ Вукови записи, СКЗ, Београд, 1964, 21—22.

¹⁹ Писмо С. Милутиновићу (из Беча, 20. фебр. 1826), *Преписка I*, 14.

²⁰ Исто, 14—15.

²¹ Меша Селимовић, *За и против Вука*, МС, Нови Сад, 1967, 94.

земљама. Овај вијек је донио доста новог, али и даље трајан зада-так остао је дескрипција говора и прикупљање њихове лексике. То нијесу изазвале опште историјске прилике колико недостатак развијених дијалектолошких средишта, програма и кадра.

Крајем прошлог вијека и почетком овог *Милан Решетар* својим познатим радовима о штокавском дијалекту, о акценту југозападних штокавских говора, о говору Дубровника, о чакавском дијалекту и др. дао нам је нова сазнања у дијалектолошкој науци. Он је доста прецизно одредио положај наших дијалеката, проучавајући их у синхронији и у дијахронији. Он је особито добро проучио дубровачки говор, настављајући дјело, такође Дубровчанина, П. Будманија. Истина, Решетарево схватање чакавског дијалекта као издвојеног из српскохрватског језика још је Јагић успјешно негирао.

Стјепан Ивишић се још као студент почео бавити испитивањем народних говора (*Шантиновачко нарјечје*, Рад ЈА 168, 1907). Особито је проучавао славонске говоре, а затим језик Хрвата кајкаваца. Послије Даничића он је први међу нашим лингвистима који је посебну пажњу посветио акцентима у говорима западних крајева. Његовом заслугом добили смо солидне информације о природи новог прасловенског акута, на основу чега смо сазнали да је општесрпскохрватски језик имао систем од три акцента.²² Сва своја лингвистичка истраживања Ивишић је, у основи, заснивао на дијахроном проучавању дијалеката.

Посебну појаву у нашој дијалектологији представља *Александар Белић*. Својим радовима из дијалектологије: *Дијалектолошка карта српскохрватског језика* (Петроград, 1905), *Дијалекти источне и јужне Србије* (Београд, 1905), *О српским или хрватским дијалектима* (1908), *Напомене о чакавским говорима* (1909), *О Вуковим погледима на српске дијалекте и књижевни језик* (1910), радовима о штокавском, чакавском и кајкавском дијалекту у *Народној енциклопедији Југославије* (1929), и мноштвом других — Белић је свестрано проучио српскохрватске дијалекте, у оквиру њих многе говоре, и издиференцирао њихове особине. Посебно су значајна његова испитивања српскохрватских акцената (испитивањем каставског говора, нпр., као једног од најстаријих чак. говора, извршио је реконструкцију словенских акцената), у оквиру чега је утврдио и тзв. *закон метатоније*.

У испитивању дијалеката Белић је сам учинио више него сви испитивачи наших говора до тридесетих година овога вијека, прецизирајући мјесто сваког дијалекта у српскохрватском дијалекатском мозаику, одређујући најзначајније особине многим говорима на чакавском, кајкавском и штокавском подручју. Он је имао ширину захвата коју је започео Вук. Али, док је Вук био дијалектолог аматер, Белић је говоре испитивао на основу резултата модерне европске лингвистике, а у дијалектологији — на бази методологије младограматичара, коју је убрзо превазишао. Нико у нашој науци о језику прије њега није ушао толико у срж наших говора, и нико их толико није испитивао. За разлику од Вука, који је говоре испити-

²² Уп. М. Храсте, *Професор др Стјепан Ивишић*, ЈФ, XXVI/3—4, 740.

вао почев од родног краја, у виду концентричних кругова, Белић је особиту пажњу посвећивао „периферним” говорима. Сматрао је, наиме, да се у говорима који су ван централних зона морају чувати особине језика које сежу у далеку старину, и у томе се није преварио. Те старе црте обезбиједиле су му ваљане „реконструкције” ранијих особина, које је затим упоређивао са писаним подацима, и тек након тога изводио закључке. Иако је био лингвиста разноврсног интересовања, имао изузетне успјехе у свим дисциплинама којима се бавио, Белић је најзначајније научне резултате постигао управо у дијалектологији (наша наука га иначе сматра значајнијим по учењу у области историје језика и опште лингвистике). Не можемо, заправо, наћи ниједну значајну област српскохрватске дијалектологије гдје се не осјећају квалификована Белићева истраживања и уопштавања. То подједнако важи за сва три наша нарјечја. Зато нећемо погријешити ако кажемо да су највећи домети наше дијалектологије управо у Белићевим истраживањима (да не говоримо о његовим испитивањима македонских, дијелом и словеначких говора), особито с обзиром на вријеме у којему се он бавио дијалектологијом. Због тога Белић представља засебну дијалектолошку школу, која обухвата и припрему лингвистичког подмлатка.

Насупрот младограматичарима, из чијег је учења и израстао, који су посвећивали посебну пажњу језичким детаљима, чињеницама, Белић језик посматра као *систем*. Па иако у центру његових интересовања стоји наука о језику у цјелини, у систему, ипак сматрамо да је он понајприје и изнад свега дијалектолог, особито зато што се мноштво његових радова из других лингвистичких дисциплина темељи на стању у народним говорима и својеврсној реконструкцији система у њима. Белић је био теоретичар, а чињенице из говора и писаног језика служиле су му као „илустрација”, потврда постављене концепције. Наравно, тако је могао да ради лингвиста чија је водила у научном раду било знање а не инстинкт. Иако му је српскохрватски језик био основни предмет изучавања, њега су интересовали и остали словенски језици, односно језик уопште. „У архаичним цртама чакавског говора Белић је тражио и налазио решења за многе и тешке проблеме науке о словенским језицима уопште, науке о јужнословенским језицима напосе. Једно од најпознатијих Белићевих дела, „Акценатске студије” Белићеве, јасно показују и доказују то”, каже Р. Бошковић у оцјени Белићевог учења.²³ У овим оквирима треба тражити битне разлике између Вука и Белића као дијалектолога. Вуку су, наиме, испитивања народних говора служила да на основи њихове „опћените правилности”, тј. на основу једног заједничког дијалекта, изгради систем књижевног језика. Белић је, међутим, говоре испитивао да би проникнуо у законитости језичког стварања уопште. Белић је, дакле, теоретичар у дијалектологији, као што је то у лингвистици уопште, док је Вук практичар са изузетним даром да уопшти и приближи се теоријској основи.

²³ Р. Бошковић, *Јубилеј проф. А. Белића — поводом 50-годишњице његова наставничког рада*, ЈФ, XVIII/1—4, Београд 1949—1950, 227.

У мало прије цитираном раду проф. Бошковић наглашава да су Белићева дијалектолошка и дијалектографска испитивања *канон дијалектологије* (подв. Д. Б.). Наравно, то је морало дати резултате. И дало их је, и то понајвеће у нашој науци о језику.

Методолошки Белићева дијалектолошка школа почиње на освитку овога вијека, његовим *Дијалектима источне и јужне Србије, Дијалектолошком картом српскохрватског језика* и још неким радовима, а организационо — двадесетих и почетком тридесетих година. Тада се јавља неколико солидно припремљених универзитетских генерација истраживача, у којима су: М. Московљевић, М. Стевановић, Д. Вушовић, Г. Ружићић, Р. Бошковић, М. Храсте, Ј. Вуковић, Г. Елезовић, Б. Милетић, П. Борђић, Р. Алексић, В. Томановић, М. Павловић (романиста), С. Георгијевић, Д. Барјактаревеић, Ј. Вујовић и др. Иако се у то вријеме не може говорити о адекватној школи у Хрватској, поред Ившића јавља се низ лингвиста који се баве и дијалектологијом: Р. Строхал објављује и између два рата, затим су ту: П. Скок, поменути Храсте, С. Павичић, Ј. Хам, Ј. Рибарић, М. Тентор, П. Губерина, Б. Јуришић, В. Бујан, Т. Перушко, Н. Мајнарић, тј. цијела генерација која се надовезала на рад В. Облака, И. Милчетића, М. Ивковића, наравно — на неки начин и Јагића и Маретића и других. Дакле, и у Хрватској се наставља квалитетна лингвистичка традиција, која не заобилази ни народне говоре. Београд је, међутим, стварни центар дијалектолошких истраживања на српскохрватском језику. Ту је још 1905. године Белић основао „Српски дијалектолошки зборник“, у којему је до данас објављено више од 50 монографија говора и мноштво расправа о појединим питањима у њима, те лексичка и друга грађа из дијалеката са многих подручја српскохрватског језика. Дијалектолози Белићеве школе, иако по рођењу већина штокавци, нијесу се ограничавали на испитивање штокавских говора. Многи од њих испитују и чакавске, неки и кајкавске, а од штокавских — понајвише оне који су ван централних подручја језика (старији говори Црне Горе, говори старинаца на Косову и у Метохији, чакавски говори као периферни и др.). Тридесетих година међу испитивачима јављају се и страни лингвисти, као: А. Кроња, Л. Јакубински, Ј. Карасек, М. Малецки, К. Мејер, Ван Вејк, тј. и они настављају традицију А. Лескина, О. Броха и других страних лингвиста (који су испитивали понајвише чакавске говоре).

Развој дијалектолошке науке на српскохрватском језику последи другог свјетског рата у почетку се наставља у оквиру Белићеве школе, да би се касније, уз Београд и Загреб, као лингвистичке центре, појавили и други — Нови Сад, Сарајево и Задар прије свега. Истраживања се по обиму повећавају, јављају се нове генерације дијалектолога, у истраживања се уносе нове методе, посебно из лингвистичке географије (ова истраживања подстичу лингвистички атласи). Од тог периода на српскохрватском језичком подручју дјелује много испитивача народних говора (данас их је око 50), међу којима не можемо а да не поменемо П. Ивића, Д. Брозовића, И. Поповића, Б. Николића, М. Пешикана, А. Пеца, М. Могуша, Б. Финку, А. Шојата, М. Станића, Д. Петровића, С. Тежака, М. Шимундића, да не наводимо имена других.

Богато дијалектолошко наслеђе последије 1945. добило је нове, снажне и богате импулсе у свим нашим лингвистичким центрима. Резултати који се постижу у знаку су најбољих вуковских, белићевских и ивићевских традиција. Но, у њих се истовремено утврђују нова достигнућа европске дијалектологије (нећемо погријешити ако кажемо, прије свега руске и пољске), а за то поред наших лингвиста имају заслуге и многи инострани сербокроатисти.

О данашњој српскохрватској дијалектологији није могуће говорити без научног рада *Павла Ивића*. Његова истраживања, која су по обиму изузетно богата, а по квалитету на врхунцу данашње дијалектолошке науке у свијету, највише обухватају штокавске говоре (у оквиру тога — и оне у дијаспори, особито у Мађарској, Румунији и Турској), иза тога чакавске и кајкавске, па истророманске итд. Ивић у истраживањима полази од провјерених претходних дескрипција и теоријских уопштавања, у шта утаче особиту критичност засновану на богатом општем и огромном лингвистичком образовању и познавању многих страних језика (руског, енглеског, немачког, француског, мађарског, италијанског, холандског, румунског и др.). Ивићева истраживања, потпомогнута радом његових колега и ученика из Београда, Загреба, Задра, Новог Сада, Сарајева и др. центара, обиљежавају савремени квалитет у српскохрватској дијалектологији, методолошки модеран, садржајно богат. Фонолошки приступ у изучавању говора и методе које карактеришу савремену лингвистику значајна су обиљежја наше дијалектологије данас, у чему највише заслуга има управо рад Павла Ивића. Тачно је да у тој свој дјелатности синхронија има прече мјесто, али нека испитивања успјешно прати и дијахронијски приступ.

Упркос чињеници да српскохрватска дијалектологија од Вука до данас има значајне успјехе, и озбиљне истраживаче, ипак је у њој обим истраживања заостајао за испитивањима дијалеката у већини европских земаља. Свакако, то је утицало на то да се не достигну ни квалитативни резултати до којих су долазиле развијене земље. Тако, због неопходности описа мноштва говора наша дијалектологија и даље има мало специјалних монографија, тј. обрада појединих појава у говорима. Истина, има синтеза, али још не цјеловитих, таквих које би се темељиле на испитаним и провјереним подацима о свим говорима и свим појавама у њима. У великом заостатку смо нарочито у дијалекатској лексикографији, гдје нити имамо довољно прикупљене грађе, нити пак охрабрујућих програма.

Па ипак, иако у нашој науци о народним говорима много чега недостаје, почев од тридесетих година овога вијека она је снажно напредовала, приближавајући се у неким елементима науци развијених европских земаља и језика. Данашње стање наше науке о језику и њена кадровска основа добар су предуслов за нове резултате и цјеловито укључивање српскохрватске дијалектологије у савремене европске токове. То је, истовремено, ваљан допринос науке о српскохрватским говорима прослави двјестагодишњице рођења њеног оснивача — Вука Стефановића Караџића.